

I oktober vokser mosserne vildt – og det er tid til at nyde løvfaldet

Skovbunden er fyldt med spændende mosser, som bør nærstudies. Løvfaldet begynder og giver mulighed for blad-bad med børnene. Og så er det også måneden, hvor brunstige elge parrer sig.

TEKST: KIRSTEN MARIE JUEL JENSEN / FOTO: ROBERT LÄTTMAN-MASCH, NYNÄSHAMNS NATURSKOLA

Efteråret har den perfekte temperatur og fugtighed til mos (*mossa*), så mange forskellige mos-arter vokser og breder sig vildt. Robert Lättman-Masch, naturvejleder ved Nynäshamns Naturskola i Nynäshamns kommun syd for Stockholm mener, at mos er en noget overset plante, som man faktisk bør bruge lidt tid på at studere i oktober.

“Vi har over 1.000 forskellige mosser i Sverige. De er spændende og meget vigtige for landskabet. De holder på fugten i jorden og beskytter mod store oversvømmelser, fordi de suger vandet til sig,” forklarer han.

Tag dig tid til mos

Robert Lättman-Masch mener, de mange forskellige mos-

Almindelig jomfruhår
– på svensk "bjørnmossa"
– med sporkapsler.

arter er meget smukke, og at man bør benytte efterårsvandreturene i de gyldne efterårsfarver til at sætte sig på hug og nærstudere dem lidt.

"Det tager tid at betragte og virkelig se dem, men man bør give sig den tid. For eksempel er *bjørnmossa* (på dansk: almindelig jomfruhår) meget smuk og interessant. Før blev den brugt til en slags rengøringskost. Og den er også blevet brugt til at lave dørmåtter af. Den bliver kaldt *bjørnmossa*,

fordi bjørne bruger mos til at fore deres huler med. Det er dog faktisk ikke kun *bjørnmossa*, men mange forskellige mosser, bjørnene bruger. Det gælder også fuglene, som bruger mos til at lune rederne med," siger naturvejlederen.

Der forskes i mos

Han fortæller, at der lige nu forskes meget i mosser, fordi de indeholder en særlig interessant bakterie – cyanobakterien. Mos bruger cyanobakterien til at trække kvælstof ud af luften, som de bruger til at vokse af. Samtidig har mos ingen rødder, men får alt det vand, de skal vokse af, fra regn. Derfor kan man ved at analysere mos og dets kvælstofniveau få et meget tydeligt billede af, hvordan det ser ud med luftkvalitet og niveauet af syrerregn i et område.

Ifølge Robert Lättman-Masch er *vitmossor* (tørvemosses) også værd at lægge mærke til. Tørvemosses bliver nu – som navnet siger – brugt til at lave tørv af. Men i gamle dage brugte man tørvemosseserne, som man bruger vat i dag.

"Man brugte det til baby-bleer. Og man lagde *vitmossa* ned i babysenge. Udover at det var blødt at ligge på og kunne suge urin, var det praktisk, fordi *vitmossan* er anti-septisk. Derfor brugte man den også til at lægge på sår," fortæller Lättman-Masch.

LÆG MÆRKE TIL EGETRÆET

Oktober måned er højsæson for at finde agern, som ligger rundt om alle egetræer på dette tidspunkt. Egern, skovskader og mange andre dyr samler dem ind til vinterforråd. Men det er også spændende for både børn og voksne at gå på agernjagt. Du skal dog være opmærksom på, at man i Sverige kun må samle agern fra egetræer på jeres egen grund eller efter aftale med andre grundejere. For agern og hasselnødder er undtaget fra *Allemansrätten* på grund af en gammel lov, der skulle sikre, at landmændenes grise kunne finde nok føde, når de blev sendt ud i skoven.

Når du samler agern, kan du indeni finde en lille nød, som i gamle dage blev brændt og malet til både kaffe og mel, selv om den smager meget bittert. Nogle agern er dog helt hule. Du kan

» se små, bitte huller i dem. Indeni ligger noget, der ligner jord, men som er larve-ekskrementer. Nøddesnudebiller (*nötvivel*) presser nemlig sine æg ind i agernet i maj, hvor agernet knap nok er udviklet. Og så udklækkes der larver, der spiser agernet indefra i takt med, at det vokser. I oktober har larven spist hele agern-nødden, er blevet stor og mæt og borer sig ud af agern-skallen for at forpuppe sig i jorden hen over vinteren. Den er klar til at springe ud som nøddesnudebille i foråret.

Det er dog ikke kun agernet, der er spændende i oktober. Selve egetræet er også værd at lægge mærke til, fordi det har fået en helt særlig beskyttelse gennem Sveriges historie. I 1558 udstedte den svenske konge, Gustav Vasa, en deklARATION, der betød, at alle egetræer – uanset hvor de voksede – tilhørte kongen. Han havde brug for egetræet til at bygge skibe med, fordi det er så stærkt og sjældent rådner.

Loven blev først ophævet i 1875, og man holdt fast i, at man ikke måtte fælde et egetræ på sin egen grund, med mindre man plantede to nye og sikrede sig, at de spæde træer ikke blev spist af dyr. For egetræet var stadig dyrebart materiale til blandt andet tønder. Bondemændene var meget utilfredse med lovgivningen, fordi de store egetræer skyggede for deres jorder, gjorde jorden sur og svær at dyrke noget i.

OPLEV ELGE, DER PARRER SIG

I løbet af sommeren har elgkøerne og elgtyrene strejft omkring hver for sig i skovene. Men i oktober søger de hinanden. Elgtyren lugter sig frem til elgkøerne. Når den så er i nærheden af køerne, brøler den for at lokke dem til sig. Derefter skraber den et hul i jorden, tisser i det og ruller sig derefter i sølet. Så er den ekstra lækker og tiltrækkende.

Udover at oktober er parringssæson for elgene, er det også den tid af året, hvor de udvikler vinterpels, og de ændrer føde efter sæsonen, så de går fra grene og blade til blåbær og lyng. Elgen kan spise op til ti kilo om dagen. Og som det ses her på fotoet går den heller ikke af vejen for at stjæle æbler, hvis den kan komme til det. Sidst men ikke mindst er oktober en lidt hård tid for elgen. For det er her, elgjakten går ind i de fleste dele af Sverige.

NATUREN I BØRNEHØJDE

Man kan være med til at udbrede egetræerne sammen med sine børn, hvis man går på agern-jagt i oktober. For finder man agern, kan man putte dem i en lille smule vand og lade dem ligge, indtil der gror spirer ud af dem. Derefter kan man lade dem vokse videre ved at sætte dem i halsmundingen på en flaske, hvor rødderne skal række ned i vand og vokse videre. Om foråret er de klar til at blive plantet ud i jorden.

Oktober er ligesom august og september også en god måned at tage på svampejagt i. Der er stadig kantareller, og I kan også finde tragtkantareller (*trattkantarell / trattis*).

Eller hvad med at gå på jagt efter tyttebær (*lingon*)? Så kan man jo fortælle historien om, hvordan svenskerne i gamle dage byttede store tønder med tyttebær væk til danskerne for store tønder med sild. Og at man faktisk ofte spiste netop sild og tyttebær sammen. Eller man kan tale om Tyttebær-Maja fra Emil fra Lønneberg og røre tyttebærrerne med sukker og servere dem til ... ja, til stort set alt (hvis man spørger svenskerne).

Derudover bør man benytte løvfaldet til at tage blad-bad med børnene. At lægge sig ned og baske med arme og ben i store bladbunker kan måske virke lidt skørt, men det er en god måde at komme i kontakt med naturen på, og man kan tale med børnene om, hvordan de døde blade faktisk beskytter insekter, planter og spirer hen over vinteren.

Kilde til alle fakta her er Robert Lättman-Masch, naturvejleder ved Nynäshamns Naturskola.